

MISAONI EKSPERIMENTI I EKSPERIMENTALNA ETIKA

Prevod

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6557767>

Thomas Pözlner i Norbert Paulo

Department of Philosophy, University of Graz, Graz, Austria
thomas.poelzler@uni-graz.at

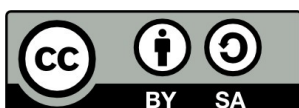
Eksperimentalni etičari istražuju tradicionalna etička pitanja netradicionalnim sredstvima, odnosno metodama empirijskih nauka. Studije na ovom području uvelike su koristile filozofske misaone eksperimente kao što je dobro poznati problem trolejbusa (trolley). Ipak, o specifičnoj funkciji ovih misaonih eksperimenata unutar eksperimentalne etike malo se razmatralo. U ovom radu pokušavamo popuniti tu prazninu. Započinjemo s opisom funkcije etičkih misaonih eksperimenata i pokazujemo da te misaone eksperimente ne treba klasifikovati samo prema njihovoj funkciji već i prema njihovom opsegu. Na temelju toga ističemo nekoliko načina na koje korištenje misaonih eksperimenata u eksperimentalnoj etici može biti filozofski relevantno. Zaključujemo tvrdnjom da se eksperimentalna filozofija trenutno usredsređuje samo na malu potkategoriju etičkih misaonih eksperimenata i predlažemo proširenje svog istraživačkog programa

Кључне ријечи: Misaoni eksperimenti, eksperimentalna filozofija, eksperimentalna etika, veo neznanja, problem trolejbusa

Uvod

Eksperimentalna filozofija je relativno nov pristup u filozofiji. Eksperimentalni filozofi istražuju tradicionalna filozofska pitanja netradicionalnim sredstvima, odnosno metodama empirijskih nauka (Knobe i Nichols 2008; 2014; 2017). Iako je većina rada u eksperimentalnoj filozofiji obavljena na području teorijske filozofije, on je takođe primijenjen i na etiku, široko shvaćenu (o eksperimentalnoj etici vidi Appiah 2009; Mikhail 2011; Greene 2013; Christen i dr. 2014; Lütge, Rusch i Uhl 2014; Liao 2016; Pözlner 2018; Paulo i Bublitz 2020).

Eksperimentalna etika, onako kako koristimo ovaj izraz, pokriva eksperimentalne pristupe koji imaju za cilj dati informacije o moralnim pitanjima prvog reda. A kao dodatak, značajni dijelovi eksperimentalne etike takođe su posvećeni pitanjima moralne epistemologije, prije svega što se tiče (ne)pouzdanosti moralnih intuicija (za pregled vidi Macchery 2017, pogl. 2). Za brojne studije se tvrdilo da sugerišu da moralne intuicije mogu biti osjetljive na varijacije u pre-

zentaciji moralnih scenarija. Na primjer, Lanteri, Chelini i Rizzello (2008), Wiegmann, Okan i Nagel (2012) i Liao i sur. (2012) pronašli su brojne efekte reda, s umjerenim do velikim veličinama efekata, prvenstveno za scenarije *trolejbusa*. Utvrđeno je i da na odgovore na takve scenarije utiče način na koji su informacije uokvirene (Petrinovich i O'Neill 1996) kao i usputne emocije kao što je sreća (npr. Valdesolo i DeSteno 2006; ali vidi Ghelfi i sur. 2020; Johnson, Cheung i Donnellan 2014.). Osim toga, ponekad se čini da moralne intuicije variraju s demografskim uzročnicima kao što su pol, dob, kultura, socio-ekonomski status i ličnost takođe (ali vidjeti Knobe, uskoro). Na primjer, Petrinovich, O'Neill i Jorgensen (1993.) i Zamzow i Nichols (2009.) izvještavaju o rodnim razlikama u odgovoru na problem s trolejbusom. Fumagalli i sur. (2010.) i Bartels i Pizarro (2011.) otkrili su da muškarci više teže "karakterističnim" utilitarnim intuicijama, tj. intuicijama koje je lakše objasniti pozivanjem na utilitarizam nego pozivanjem na alternativne moralne teorije. Također, Ahlenius i Tännsjö (2012) izvještavaju da Amerikanci, Rusi i kineski ispitanici sistematski različito reagiraju na varijante trolejbus problema. Gold, Colman i Pulford (2014) izvještavaju o sličnim efektima za Britance u poređenju s kineskim ispitanicima.

Kao što ovi primjeri ilustruju, eksperimentalna etika uveliko koristi tradicionalne filozofske misaone eksperimente kao što je dobro poznati problem trolejbusa.¹ Ovo zapravo i nije vijest. Ali, ono što je daleko manje jasno jeste *kako* eksperimentalni etičari koriste ove tradicionalne filozofske misaone eksperimente. Najuticajniji odgovori na takozvani paradoks misaonih eksperimenata – da oni "često imaju novi empirijski značaj iako se u cjelosti sprovede unutar nečije glave" (Horowitz i Massey 1991, 1) – rekonstruišu misaone eksperimente ili kao a priori

uvide u platonističke zakone prirode (Brown 1991) ili kao puke argumente (Norton 1996). Nasuprot tome, eksperimentalna etika je, po definiciji, *empirijske* prirode. Dva tematski relevantna rada – oba pod naslovom "Misaoni eksperimenti i Eksperimentalna filozofija" (Horvath 2015; Ludwig 2017) – naglašavaju činjenicu da se eksperimentalni filozofi koriste tradicionalnim filozofskim misaonim eksperimentima, ali nijedan ne raspravlja o tome na koji način ih koriste. U ovom radu naš je cilj pozabaviti se ovim desideratumom.

Počecemo s opisom funkcije etičkih misaonih eksperimenata (2. odjeljak) i pokazati da te misaone eksperimente ne treba klasifikovati samo prema njihovoj funkciji već i prema njihovom opsegu (odjeljak 3). Na temelju toga ćemo istaknuti nekoliko načina na koje korištenje misaonih eksperimenata u eksperimentalnoj etici može biti filozofski relevantno (4. odjeljak). Zaključujemo tvrdnjom da se eksperimentalna filozofija trenutačno usredsređuje samo na malu potkategoriju etičkih misaonih eksperimenata i predlažemo značajno proširenje svoje istraživačke agende (odjeljak 5).

Funkcije etičkih misaonih eksperimenata

Upotreba misaonih eksperimenata u etici djelimično je slična upotrebi misaonih eksperimenata u naukama. Kao i u naukama (Sorensen 1992, 191), stvarno izvođenje misaonih eksperimenata često je nemoguće u etici – samo pomislite na nategnutne scenarije kao što je pješačka verzija trolejbus problema ili Thomsonova violinistkinja.² Drugi etički misaoni eksperimenti mogli bi biti dobro izneseni. To vrijedi, na primjer, za scenarije otkucavanja bombe³ ili Carneadesova daska⁴. Ali, naravno, izvođenje ovih misaonih eksperimenata često bi, u najmanju ruku, bilo moralno upitno.

- 1 Postoje različite verzije problema s trolejbusom. Jedna verzija je slučajni prolaznik: odbjegli trolejbus ide prema petorici radnika. Ako se niko ne miješa, to će ih ubiti. Bi li bilo primjereno preusmjeriti kolica na drugi niz tračnica gdje se nalazi samo jedan radnik? U verziji pješačkog mosta, petorica željezničara mogu se spasiti samo guranjem krupnog čovjeka s mosta na tračnice. (Foot 2003; Thomson 1976)
- 2 Violinistkinja: Dok ste spavali i bez ikakvog prethodnog pristanka, vaše tijelo je spojeno na tijelo slavne violinistkinje s određenim zdravstvenim stanjem. Ovo stanje zahtijeva da ona bude povezana s vašim metaboličkim sistemom devet mjeseci; u suprotnom će umrijeti. Pitanje glasi da li vam je moralno dopušteno da zahtijevate da vas odvoje od violinistkinje. (Thomson 1971.)
- 3 Bomba koja otkucava: Zamislite da je jedini način da spasite hiljade života od eksplozije tempirane bombe da mučite osumnjičenog terorista tako da otkrije gdje je bomba skrivena. Da li bi mučenje u takvim okolnostima bilo dopušteno? (Shue 1978; Allhoff 2012)
- 4 Scenarij o Carneadesovoj dasci seže do Carneades iz Kirene (2. vijek p.n.e.): Dva brodolomca mornara vide dasku koja može nositi samo jednog od njih. Jedan od njih prvi stiže do daske; kada i drugi mornar dođe do daske, samo što se nije počeo utapati.

To rekavši, niti (ne)mogućnost stvarnog sprovođenja misaonih eksperimenata niti istraživanje etičkih problema njihovog sprovođenja nije ono što motiviše korištenje misaonih eksperimenata u etici. Za razliku od naučnika, etičari koriste misaone eksperimente umjesto stvarnih eksperimenata jer im izvođenje eksperimenata ne bi dalo filozofski relevantne informacije koje traže prilikom izvođenja misaonog eksperimenta. Na primjer, način na koji se različite radnje moguće u scenarijima trolejbus problema trebaju moralno prosuđivati jednostavno ne bi proizašao iz toga kako bi se ljudi zaista ponašali u tim scenarijima (barem ne na bilo koji lagan način). Na primjer, čak i ako se velika većina osoba suzdržala od guranja krupnog čovjeka s mosta i dalje bi to mogla biti opcija da je to ono što moral zahtijeva. Baš kao i u naukama, misaoni eksperimenti u etici trebaju raditi kroz puku refleksiju (Häggqvist 1996; Gendler 2000). Međutim, za razliku od nauka, nedostatak stvarnog izvođenja ovih eksperimenata nije epistemički deficit.

Ali ako je to tačno, koja je funkcija misaonih eksperimenata u etici, tj. zašto etičari koriste misaone eksperimente? Ovdje pravimo razliku između tri glavne funkcije: (1) epistemičke, (2) ilustrativne i (3) heurističke. Ova razlika je donekle umjetna i u nekim slučajevima biće teško povući granice između tri funkcije. Takođe se mora napomenuti da se jedan te isti misaoni eksperiment može koristiti na epistemički, kao i na ilustrativan i heuristički način (vidi, npr. *trolejbus*). Ipak, još uvijek se pokazalo korisnim kategorizovati funkcije misaonih eksperimenata na ovaj način ili na vrlo slične načine (vidi, npr. Brun 2017; Walsh 2011).

Epistemička funkcija

Epistemička funkcija opisuje cilj promjene ili potvrđivanje uvjerenja. Tačnije, od zamišljanja sprovođenja epistemičkog misaonog eksperimenta očekuje se da pruži razloge za ili protiv moralne izjave, principa ili teorije. Kada se koriste negativno, epistemički misaoni eksperimenti koriste se kao kontra-primjeri ili kontraargumenti (Sorensen 1992, 153; Gähde 2000). Ova upotreba radije

slijedi “naučno” shvatanje o tome kako moralna filozofija funkcionise, naime falsifikujući moralne principe koji nalikuju prirodnim zakonima. Osnovna ideja je da moralna načela vrijede univerzalno ili nužno. To jest, kad god se princip primjenjuje na situaciju, on diktira određeni moralni sud. Svaki uspješan protivprimjer smatra se dokazom protiv valjanosti principa. Tako, na primjer, ako su slučajevi *trolejbusa* uspješni protivprimjeri doktrini dvostrukog efekta, to potkopava doktrinu (vidi, npr. Kung 2016, 229; Elster 2011, 242; Walsh 2011, 471).⁵

Kada se epistemički misaoni eksperimenti koriste pozitivno, osnovna ideja je da pojedini slučajevi izazivaju moralne intuicije i da te intuicije pružaju uvjerljive razloge za vjerovanje u njihov sadržaj. Etičari često nastoje opravdati moralna načela pozivajući se na takve intuicije o slučajevima.⁶ Na primjer, razmišljanjem o Thomsonovoj violini-stkinji može se pretpostaviti da se daju razlozi da pobačaj može biti moralno dopušten čak i ako je fetusu dato pravo na život. Takve se intuicije o pojedinim slučajevima tada mogu koristiti za teoretisanje o moralu. Zagovornici Rawlsove *refleksivne ravnoteže*, na primjer, traže moralna načela koja su u skladu sa sadržajem intuicija o slučajevima (Cath 2016); drugi uglavnom zanemaruju moralna načela i teorije o moralu kroz obrazloženje moralne dosljednosti na nivou slučajeva (Campbell i Kumar 2012); neki drugi prvenstveno rade na slučajevima, ali takođe imaju za cilj moralna načela (najistaknutiji Kamm 1992, 6–11, 2011).

Ilustrativna funkcija

Iako se promjena ili afirmacija uvjerenja često smatra najvažnijom funkcijom etičkih misaonih eksperimenata, ilustrativna i heuristička funkcija takođe su vrlo česte. U etici, *ilustrativni* misaoni eksperimenti trebali bi učiniti izjavu, načelo ili teoriju razumljivijom, tj. olakšati naše razumijevanje toga. U tom je smislu Peter Singer, na primjer, razvio svoj poznati misaoni eksperiment s *jezerom*: Očigledno je da je svako dužan spasiti dijete koje je u opasnosti da se utopi u jezeru ako je to moguće bez neke značajnije opasnosti po sebe. To je zapravo toliko očigledno da Singer ovu dužnost spašavanja može porediti s manje

On gurne prvog mornara s daske i tako uzrokuje njegovo potonuće. Da li treba optužiti preživjelog mornara ili je samo djelovao u samoodbrani? Za sličan scenarij vidjeti (Fuller 1949).

5 Imajte na umu da su neki filozofi i psiholozi tvrdili da verzije trolejbus problema (posebno posmatrač u odnosu na pješački most) podupiru (a ne potkopavaju) doktrinu dvostrukog efekta (npr. Foot 1967; Mikhail 2011).

6 Neki filozofi tvrde da je ova slika o tome kako filozofija funkcionise pogrešna, npr. Cappelen 2012; Deutsch 2015.

očiglednom obavezom, naime pomoći djeci koja su u opasnosti od umiranja od gladi u zemljama u razvoju, iako bi to koštalo dio raspoloživog prihoda stanovnika razvijenog svijeta. Ovo poređenje dva scenarija samo po sebi nema namjeru da pruži razlog za doniranje novca. Umjesto toga, namjera je ilustrovati Singerov utilitarizam, koji zauzvrat daje razloge za doniranje novca (Singer 1972, 231).

Heuristička funkcija

Za razliku od epistemičkog i ilustrativnog, *heuristička* funkcija etičkih misaonih eksperimenata nema isključivo rješenje. Kada se misaoni eksperimenti koriste heuristički, oni nemaju za cilj pružiti razloge za ili protiv teorije ili je ilustrovati. Umjesto toga, oni bi trebali pomoći u stvaranju novih hipoteza ili boljem razumijevanju implikacija ili razlika između moralnih izjava, principa ili teorija. Kao što svaki čitalac Judith Thomson ili Frances Kamm zna, *trolejbus* problemi, na primjer, nisu korišteni samo epistemički, već i za testiranje određenih formulacija načela ili za susret s prethodno neprimijećenim faktorima koji bi se mogli pokazati moralno relevantnim. U tu svrhu, stvorene su bezbrojne varijacije slučajeva i testirane su intuitivne reakcije na njih. Kamm, na primjer, često koristi misaone eksperimente kako bi pozvala svoje čitatelje da s njom istraže teška moralna pitanja. Usput poziva čitaoca da ostane otvorenog uma, da se ne zaustavlja prelako na određenim odgovorima u slučajeve ili u moralnim načelima. Drugim riječima, ona traži od čitaoca da prati slučajeve gdje god oni vode (Kamm 2007, 5).

Ponekad će biti teško naći jasnu razliku između heurističke i epistemičke upotrebe misaonih eksperimenata. Uopšteno, glavna razlika je u tome što prvi nema jasan argumentativni cilj, dok drugi ima. Objavljeni filozofski spisi rijetko sadrže otvorenu potragu za istinom koja je karakteristična za heurističku upotrebu misaonih eksperimenata. Odnosno, rijetko čitamo o tome kako su autori zapravo došli do svojih zaključaka. Umjesto toga, filozofski radovi i knjige obično se pišu s ciljem uvjeravanja čitalaca u određeno gledište. To bi moglo dovesti do podcjenjivanja važnosti uloge heurističkih misaonih eksperimenata u filozofskoj praksi. Kada filozofi razmišljaju o moralnim pitanjima, kada o njima raspravljaju u učionicama ili na

konferencijama, često nemaju već jasan argumentativni cilj. Oni jednostavno žele istražiti probleme razmišljajući o svojoj intuiciji o raznim slučajevima, ili bismo barem tvrdili tako. Naravno, heuristička upotreba može dovesti do čvrstih uvjerenja koja su onda efektivno potkrijepljena epistemičkim misaonim eksperimentima. To bi mogli biti isti misaoni eksperimenti koji, kada se koriste heuristički, u konačnici uvjeravaju filozofa u njihova moralna uvjerenja.

Opseg etičkih misaonih eksperimenata

Svi do sada spomenuti etički misaoni eksperimenti imaju za cilj *određenu* tvrdnju, *određeni* princip ili *određenu* teoriju i pokušavaju potvrditi ili potkopati, ilustrovati ili povećati naše razumijevanje (zavisno o njihovoj funkciji). Na primjer, Singerov misaoni eksperiment "jezero" namijenjen je ilustrovanju utilitarizma. Teško da se može koristiti za motivisanje drugih moralnih teorija. Slično, Thomsonova violinistkinja se teško može koristiti za podršku stanovišta u etici migracije.

Postoji, međutim, jedna vrsta etičkih misaonih eksperimenata, koja, prema našim saznanjima, nema ekvivalenta ni u prirodnim naukama ni u teorijskoj filozofiji. Ovi misaoni eksperimenti mogu se koristiti s obzirom na *razne* izjave, principe ili teorije. Iako imaju iste funkcije kao i drugi etički misaoni eksperimenti – tj. mogu se koristiti epistemički, ilustrativno i heuristički – njihov opseg primjene je mnogo širi. Vjerovatno najpoznatiji etički misaoni eksperiment ove vrste je Rawlsov veo neznanja.⁷ S tim je usko povezana ideja *nepristrasnog gledaoca*⁸, kako se o njoj raspravlja u moralnoj filozofiji barem od Davida Humea i Adama Smitha (vidi, npr. Raphael 2007; Korsgaard 2008; Gordon 1995).

Misaoni eksperimenti ove vrste izvorno su razvijeni na temelju određene teorijske pozadine i stoga su imali vrlo specifične funkcije unutar teorija koje su branili Rawls, Hume i Smith. Zbog toga Brun, na primjer, ne pripisuje *veo* nijednoj od tri ranije spomenute funkcije, već uvodi četvrtu (neobjašnjenu „imanentnu teoriju“) funkciju (2017, 201; vidi također Cohnitz 2005, 146). Međutim, umjesto stvaranja posebnih funkcija za pojedinačne misaone eksperimente, mi predlažemo da se pridržavate triju gore

7 Opšta ideja vela je sljedeća: od čovjeka se traži da razmišlja o pitanjima pravde i morala iz pozicije u kojoj mu nije otkriveno znanja o svom mjestu u društvu, statusu, sposobnostima itd.

8 Nepristrasan gledalac: Ono što je moralno ispravno zavisi od toga što bi nepristrasani, sveznajući idealni posmatrač odobrio.

objašnjenih funkcija i da razlikujete ovu vrstu etičkog misaonog eksperimenta od drugih vrsta po širokom opsegu primjene.

Može se sumnjati da li ovo funkcionise za naš glavni primjer, tj. *veo*. Uostalom, John Rawls je vjerovatno želio upotrebiti ovaj misaoni eksperiment za specifičnu svrhu ilustrovanja svojih apstraktnih argumenata za određene principe distributivne pravde (okarakterizirao ga je kao “uređaj reprezentacije”, Rawls 2001, 17). Ali čak i ako je ovo Rawlsovo tumačenje ispravno, to ne potkopava našu tvrdnju da se *veo* koristi i za druge funkcije. Ono što nazivamo “idejom vela” odavno se emancipovalo od Rawlsove izvorne upotrebe.⁹ Danas se ova *ideja vela* primjenjuje na sve vrste pitanja u etici i političkoj filozofiji, gotovo uvijek s epistemičkim ciljevima (samo vidi ove primjere iz etike migracije i etike zdravstvene zaštite: Carens 1987, 257; Harris 1987; Singer et al. 1995). U opštoj literaturi o misaonim eksperimentima *veo* se tako tipično pripisuje epistemičkoj (Gähde 2000; Mišćević 2017; Celikates 2012), a ponekad i heurističkoj funkciji (Gendler 2011, 132; Celikates 2012). To zapravo podupire naše stajalište da misaoni eksperimenti širokog opsega generalno imaju iste funkcije kao i etički misaoni eksperimenti koji su usmjereni na određenu normativnu izjavu, načelo ili teoriju („misaoni eksperimenti uskog opsega“). Dakle, nema potrebe preduzimati daljnju posebnu funkciju.

Ono što je posebno kod *vela*, *nepristrasnog posmatrača* i drugih misaonih eksperimenata ove vrste je to, kao što smo rekli, što se mogu primjeniti na razna pitanja. Mogu se koristiti epistemički, ilustrativno ili heuristički za moralna pitanja na svim nivoima apstrakcije. Oni obično ispunjavaju te funkcije pozivajući čitaoca da zauzme određenu perspektivu. Posebno su osmišljeni kako bi pomogli ljudima da zauzmu ono što se naziva „moralno gledište” (Baier 1958). *veo* i *nepristrasan gledalac* to čine tako što opisuju situacije čiji uslovi imaju za cilj osigurati nepristranost (Paulo i Pölzler 2020; Jollimore 2018); čini se da drugi opsežni misaoni eksperimenti (kao što je Sidgwickovo *gledište svemira* ili Habermasov *idealni diskurs*) približavaju moralnu tačku gledišta drugim sredstvima. U svakom slučaju, s moralne tačke gledišta, sve moguće

tvrdnje, principi i teorije mogu se istraživati epistemički, ilustrativno ili heuristički. Neko može koristiti misaone eksperimente širokog opsega kao što je *veo* kako bi podupro načela distributivne pravde; ali neko ih takođe može koristiti za potkopavanje ili motivisanje određenih pozicija u migracijskoj etici i etici zdravstvene zaštite (vidi gore navedene reference); ili u životinjskoj etici (Liberto 2017; Rowlands 2009), abortusu (Berry 2016; Dreier 2017; Williams 2015), globalnoj pravdi (Beitz 1999; Brock 2005; Pogge 1988), međugeneracijskoj pravdi (Reiman i D. Wolfron, 1999) i osnovnom socijalnom minimumu (Copp 1998; Waldron 1986). U tom smislu misaoni eksperimenti ove vrste imaju širi opseg od ostalih etičkih misaonih eksperimenata.

Neko bi mogao prigovoriti da se misaoni eksperimenti uskog opsega, kao što su *trolejbus* ili *violinistkinja*, zapravo primjenjuju šire nego što tvrdimo. Čini se da ovaj prigovor posebno pritiska moralne dileme u stilu slučaja *trolejbus*. Na primjer, ove su dileme korištene da se deontologija suprotstavi konsekvencijalizmu, da se rasvijetli ili kritikuje doktrina dvostrukog učinka, razlika između akta i propusta, itd. One takođe mogu uključivati samovozeće automobile, otete avione itd. umjesto trolejbusa.

Međutim, ovaj opis ide u pogrešnom pravcu. Prvo, deontologija/konsekvencijalizam, akt/propust i ispravnost doktrine dvostrukog efekta zapravo su uveliko isprepleteni problemi. Konsekvencijalistički odgovor na problem trolejbusa najvjerovatnije neće biti objašnjen razlikovanjem između akta i propusta ili između namjere i pukog predviđanja, ali će deontološki odgovor vjerovatno biti objašnjen na takav način. Drugim riječima, različiti naslovi mogli bi ustupiti mjesto pretpostavci da se bave različitim problemima, dok su, zapravo, problemi usko povezani.

Drugo, različiti predmeti u slučaju trolejbus problema – vozovi, automobili, avioni itd. – mogli bi se smatrati da sugerišu da se trolejbus slučajevi primjenjuju na širok raspon različitih filozofskih problema. Ovo je, opet, nesporazum. Različiti oblici zapravo su samo različite maske za istu strukturu, što se prepoznaje u oznakama kao što su “tramvajologija” (Sauer 2018, poglavlje 6) ili „moralno hitni slučajevi” (Appiah 2009, 96). To su scenariji koji pri-

⁹ U Rawlsovom djelu, *veo* je stavljen u kontekst izvorne pozicije, što dodaje zahtjeve racionalnosti (vidi Harsanyi 1975; Gaus i Thrasher 2016). Takođe, često se koristi samo vrlo “tanak” *veo*. Odnosno, potrebno je da neko zamisli da ne zna svoje mjesto u društvu (npr. svoj pol, sposobnosti, etničku pripadnost, bogatstvo itd.), dok je *veo* očigledno “deblji” u Rawlsovoj teoriji, gdje takođe zahtijeva apstrakciju od određenih društava.

kazuju prisilne izbore između života i smrti s fiksiranim ishodom. Broj filozofskih problema koji se mogu obuhvatiti takvom strukturom je ograničen. “Tramvajološki” ili “moralno hitni” misaoni eksperimenti mogu se koristiti za tvorbu istih tvrdnji u različitim filozofskim raspravama (bilo da se radi o samovozećim automobilima ili terorističkim napadima). Ali ovi zaključci se uvijek odnose na prisilne izbore između života i smrti s fiksiranim ishodom, s ciljem da istaknu složenost isprepletenih problema koji su upravo spomenuti: deontologija/konsekvencijalizam, akt/propust i doktrina dvostrukog efekta.

Istina je da *trolejbus* slučajevi imaju nešto širi opseg primjene od *violinistkinje*, *jezera* i drugih tradicionalnih etičkih misaonih eksperimenata. Trolejbusologija se može koristiti za testiranje određenih razlika u različitim moralnim principima koji postuliraju moralno relevantne razlike između određenih vrsta djela. Međutim, opet će ovi testovi uvijek biti ograničeni na gore spomenuta razmatranja: deontologiju/konsekvencijalizam, akt/propust i doktrinu dvostrukog efekta. U tom smislu, *trolejbus* slučajevi su misaoni eksperimenti uskog opsega. Oni se ne mogu koristiti za razumijevanje ili rasvjetljavanje mnogih drugih pitanja u etici, posebno u primijenjenoj etici i političkoj filozofiji. Na primjer, trolejbusologija se ne odnosi na većinu aspekata životinjske etike; niti se odnosi na pitanja političke jednakosti.

Da sumiramo, postoje najmanje dvije vrste etičkih misaonih eksperimenata: oni s uskim opsegom (kao što su *trolejbus* ili *violinistkinja*) i oni sa širokim opsegom (kao što je *veo* ili *nepristrasni posmatrač*). Ti misaoni eksperimenti mogu imati tri iste funkcije, tj. mogu se koristiti i kao epistemički, ilustrativni ili heuristički. Imajući ovo shvatanje na umu, vratimo se sada na pitanje kako je eksperimentalna filozofija povezana s etičkim misaonim eksperimentima. U sljedećem odjeljku objasniti ćemo kako su eksperimentalni etičari zapravo koristili etičke misaone eksperimente. Zatim ćemo dati neke prijedloge za buduća istraživanja.

Misaoni eksperimenti u eksperimentalnoj etici

Neka empirijska istraživanja etičkih misaonih eksperimenata usredsredila su se na to kako se učesnici zapravo *ponašaju* ili *odlučuju* kao odgovor na te misaone eksperimente. Na primjer, moralni psiholozi su koristili tehnolo-

gije virtualne stvarnosti kako bi istražili kako ispitanici reaguju u slučajevima *trolejbusa* (Skulmowski i sur. 2014.; Sütfeld i sur. 2017.; Francis i sur. 2016., 2017.). Takve su studije vrlo zanimljive, a ponekad čak i normativno relevantne (Paulo i Pözlner 2020). Međutim, mnoge od njih ne spadaju u opseg eksperimentalne etike, onako kako se ona ovdje shvata, jer nisu prvenstveno namijenjeni davanju odgovora na filozofska pitanja (podsjetimo da po našem shvatanju eksperimentalna etika zahtijeva takvu filozofsku namjeru).

Većina eksperimentalnih etičkih istraživanja do sada se nije usredsredila na to kako se učesnici *ponašaju* ili *odlučuju* kao odgovor na misaone eksperimente; radije su se istraživale njihove moralne *intuicije*, tj. “snažna neposredna moralna uvjerenja” (Sinnott-Armstrong 2008, 47) koja su potaknuta razmatranjem slučajeva poput *trolejbusa*, *violinistkinje*, itd. Studije su posebno sprovedene na tri aspekta ovih intuicija (ogledalo istraživanja u eksperimentalnoj filozofiji uopšteno; vidi Knobe i Nichols 2017.): (1) sadržaj intuicija, (2) njihovu osjetljivost na nebitne faktore i (3) njihovu raznolikost.

Ispitivanja usmjerena na sadržaj

Filozofi se često direktno pozivaju na svoje moralne intuicije. Oni to čine pod pretpostavkom da te intuicije dijeli većina ljudi ili određena veća grupa ljudi (npr. Jackson 1998; Kauppinen 2007); ili bar većina filozofa ili određena veća grupa filozofa. Na primjer, kada Thomson ili Kamm izvještavaju o svojim intuicijama na slučaju *trolejbusa*, izgleda kao da pretpostavljaju da nisu samo oni ti koji imaju te intuicije nego barem neki od njihovih čitalaca. Ne treba ignorisati činjenicu da filozofi ponekad tvrde da namjeravaju istražiti samo svoje vlastite intuicije.¹⁰ Uzmi-mo Kamma, na primjer, koja kaže da se “puno više postiže kada jedna osoba razmotri svoje sudove, a zatim pokuša analizirati i opravdati svoje temelje onda kada radimo prosta istraživanja” (Kamm 2007, 5). Međutim, u fusnoti ona objašnjava da su određene intuicije slučaja “prirodni izvor podataka iz kojih možemo izolovati razloge i principe na kojima se temelje njihovi odgovori”. To jest, odgovori proističu i otkrivaju neku temeljnu psihološki stvarnu strukturu, strukturu koja je uvijek (nesvjesno) bila dio misaonih procesa nekih ljudi. Takvi ljudi utjelovljuju zaključivanje i principe [...] koji generišu te odgovore.

¹⁰ Zahvaljujemo recenzentu ovog časopisa što nas je pritisnuo po ovom pitanju.

Poenta je da razlozi i principi budu eksplicitni. [...] Ako je ista “duboka struktura” prisutna kod svih osoba — a postoji sve veći psihološki dokaz da je to istina [...] — to bi bio još jedan razlog zašto bi razmatranje intuitivnih prosuđivanja jedne osobe bilo dovoljno, da za svaku osobu ponudi isti odgovor. (Kamm 2007, 8, bilješka 4; za više detalja vidi nju 1992, 6–11)

Dakle, Kamm smatra da je dovoljno baviti se jedino sopstvenom intuicijom *ako i samo ako* se nalazimo među “nekolicinom ljudi [...] sposobnih odgovoriti na složen slučaj čvrstim odgovorom”. (Kamm 1992, 9) Jer ti ljudi su “prirodni izvor podataka” i, nakon pažljivog razmišljanja, imaju konvergentne intuicije. Štaviše, čini se da cijela metoda slučajeva izgleda kao da autorka pretpostavlja da su njene intuicije široko rasprostranjene. Ako ovi filozofi nisu mislili da su njihove intuicije barem donekle slične intuicijama onih drugih, zašto bi onda pisali knjige i članke koji se temelje na njima? Zašto bi očekivali da će bilo ko biti zainteresovan za čitanje ovih knjiga i članaka? Stoga, jedna funkcija eksperimentalne etike bila je testirati jesu li pretpostavke filozofa o moralnim intuicijama (nekih) ljudi ili (nekih) filozofa tačne.

Testiranje pretpostavki etičara o reprezentativnosti njihovih intuicija o misaonim eksperimentima je filozofski važan zadatak. Na primjer, ako bi se pokazalo da većina ili određene grupacije običnih govornika ili filozofa ne dijele Thomsonove i Kammine intuicije, to bi, barem pod određenim okolnostima, oslabilo dokaznu snagu tih intuicija. Stoga nije čudo da eksperimentalni etičari redovno istražuju sadržaj ljudskih intuicija o misaonim eksperimentima, kao što je sadržaj njihovih intuicija o *trolejbus* slučajevima (vidi, npr. Greene i sur. 2001; Liao i sur. 2012). Ipak, oni to najčešće ne ostavljaju na tome. Osim toga, i zapravo prvenstveno, eksperimentalni etičari takođe su istraživali osjetljivost i raznolikost moralnih intuicija učesnika.

Ispitivanja usmjerena na osjetljivost

Lavovski udio istraživanja eksperimentalne etike dosad je ciljao na faktore o etičkim misaonim eksperimentima

na koje su ljudske intuicije osjetljive. Odgovaraju li te intuicije na osobine koje se uvjerljivo mogu proglasiti kao moralno relevantne? Ili su (takođe) uzrokovani (navodno) nebitnim faktorima?

U uvodu ovog rada već smo dali niz primjera za studije usmjerene na osjetljivost (pogledajte Macchery 2017, poglavlje 2, za koristan pregled; i Knobe koji slijedi za nedavnu odbranu stabilnosti filozofskih intuicija). Na primjer, za nekoliko studija se tvrdi da sugerišu da na intuiciju učesnika utiče način na koji su informacije uokvirene (npr. *spašavanje* četiri osobe naspram *ubistva* jedne osobe u *trolejbus* slučajevima, npr. Petrinovich i O’Neill 1996.), prema redu po kojem su scenariji predstavljani (npr. ako je verzija trolejbusa za posmatrača predstavljena prije verzije pješačkog mosta, a ne naknadno, učesnici obično reaguju drugačije, npr. Lanteri, Chelini i Rizzello 2008; Wiegmann, Okan i Nagel 2012 i Liao et al. 2012) ili usputnim emocijama kao što su ljutnja, sreća, veselje i uzdizanje (učesnici koji su bili opterećeni tim emocijama skloni su donositi drugačije sudove od učesnika koji nisu bili pripremljeni na ovaj način; vidi npr. Seidel i Prinz 2013; Strohminger, Lewis i Meyer 2011; Valdesolo i DeSteno 2006).¹¹

Pokušavajući uspostaviti takvu osjetljivost na irelevantne faktore, većina eksperimentalnih etičara pokušala je potkopati određene moralne tvrdnje, principe ili teorije (i stoga podržati njihove alternative). Najpoznatiji primjer je vjerovatno dao Joshua Greene. Greene i sur. (2001.) koristili su fMRI kako bi istražili moždanu aktivnost učesnika dok su razmišljali o *trolejbus* slučajevima. U njegovoj interpretaciji ova studija je pokazala da “postoje dobri razlozi za mišljenje da naše izrazito deontološke moralne intuicije... reflektuju uticaj moralno irelevantnih faktora i stoga je malo vjerovatno da će pratiti moralnu istinu” (Greene 2008, 69 f.). Stoga, kako se deontologija razotkriva, trebali bismo ići s konsekvencijalizmom (o ovom argumentu vidi Paulo 2018; za kritiku vidi Berker 2009; Kahane 2015).

Međutim, istraživanja usmjerena na osjetljivost mogu se koristiti i za šire metodološke svrhe. U skladu s onim što se naziva “negativnim programom” eksperimentalne

11 Imajte na umu da studije o usputnim emocijama nisu bile osmišljene da direktno odgovore na filozofska pitanja, već kao istraživanja klasične moralne psihologije. Štaviše, većina postojećih istraživanja u ovom području usredsređena je na emociju gađenja (npr. Schnall i sur. 2008; Schnall, Benton i Harvey 2008). Neke od ovih studija usmjerenih na gađenje nisu se ponavljale (npr. Ghelfi et al. 2020; Johnson, Cheung i Donnellan 2014), a meta-analize sugerišu da gađenje ili nema nikakav ili samo vrlo mali efekat na moralne sudove (npr. Landy i Goodwin 2015.). Zapravo, čak je i učinak drugih usputnih emocija na moralne sudove obično bio mali, a mnoga istraživanja takođe su bila predmet metodoloških briga (Pözlner 2018).

filozofije¹², može se tvrditi da se moralne intuicije tako lako iskrivljuju irelevantnim faktorima da bi etičari trebali odustati od prakse oslanjanja na te intuicije uopšte. Prema ovom gledištu, svi argumenti utemeljeni na intuiciji – bilo da pokušavaju podržati deontologiju ili konsekvencijalizam, ili bilo koju drugu moralnu izjavu, načelo teorije – moraju se odbaciti (npr. Paulo 2020; Peter Singer 2005).¹³

Istraživanja usmjerena na raznolikost

Neka empirijska istraživanja morala takođe su se usredsredila na varijacije u intuiciji ljudi u vezi s misaonim eksperimentima, kao što su varijacije u kulturi, polu, godinama, socio-ekonomskom statusu ili ličnosti (pogledajte ponovno Macchery 2017, poglavlje 2, za koristan pregled; i Knobe dolazi za nedavnu odbranu stabilnosti filozofskih intuicija). Opet, reprezentativne studije već su spomenute u uvodu, sugerirajući da odgovori na slučajeve s *trolejbusom* variraju zavisno od pola (Bartels i Pizarro 2011; Fumagalli et al. 2010; Petrinovich, O'Neill i Jorgensen 1993; Zamzow i Nichols i 2009) i kulture (Ahlenius i Tännjö 2012; Gold, Colman i Pulford 2014).¹⁴

Neke studije su takođe uključivale alternativne etičke misaone eksperimente. Na primjer, studija Abarbanella i Hausera (2010.) sugerise da za razliku od zapadnjaka, ruralne Maje ne procjenjuju štetne radnje (npr. spašavanje pet života na račun jednog tražeći od čovjeka da pređe cestu ispred nadolazećeg kamiona) više pogrešnim od jednako štetnih propusta (npr. spašavanje pet života ne-upozoravanjem čovjeka koji će preći cestu)¹⁵; i u njihovoj poznatoj studiji "Moralna mašina" Awad i ostali. (2018)

zamolio je učesnike iz cijelog svijeta da odgovore na misaone eksperimente koji uključuju smrtonosne nesreće sa samovozećim automobilima, izvještavajući o značajnim razlikama između (1) Sjeverne Amerike i mnogih evropskih zemalja, (2) istočnih zemalja i (3) Latinske Amerike i zemalja s francuskim uticajem.¹⁶

Ponekad su istraživanja etičkih misaonih eksperimenata usmjerena na raznolikost motivisana (djelomično) nefilozofskim razlozima (kao što bi mogao biti slučaj i sa Abarbanellom i s Hauserom 2010; Awad i sur. 2018). U posljednje vrijeme, međutim, detaljnije se razmatra i njihova filozofska relevantnost. Jedna od potencijalnih implikacija varijacije moralnih intuicija među populacijama jeste opet da ili te pojedinačne moralne intuicije ili intuicije generalno ne mogu biti pouzdani vodiči do moralne istine – kao što se tvrdilo s obzirom na druge filozofske koncepte, kao što je znanje (Weinberg, Nichols i Stich 2001; ali vidi Macchery i sur. 2017) ili referenca (Machery et al. 2004). Štaviše, neki eksperimentalni etičari su se pozivali na ovu varijaciju u metafizičkim i semantičkim argumentima, tvrdeći da ona podržava pojedinačnu (relativističku) interpretaciju moralne istine (npr. Doris i Plakias 2008; Fraser i Hauser 2010).

Prijedlozi za buduća istraživanja

U posljednjem odjeljku objasnili smo tri glavna načina na koja su se misaoni eksperimenti do sada koristili u eksperimentalnoj etici: (1) usredsređeni na sadržaj, (2) usredsređeni na osjetljivost i (3) usredsređeni na raznolikost. Istraživanja ove vrste mogu rasvijetliti koje moralne

12 Prema uobičajenom razlikovanju, istraživanja eksperimentalne filozofije provode se kako bi se poduprle suštinske filozofske teze (ovo je njezin "pozitivni program") i kako bi se potkopale tradicionalne filozofske metode, posebno pozivanja na intuicije ("negativni program") (Knobe i Nichols 2017).

13 Kao odgovor na argumente utemeljene na osjetljivosti, neki kritičari eksperimentalne filozofije su tvrdili da su samo intuicije filozofa, a ne laika, bitne za etiku i filozofiju. O ovoj tvrdnji će se raspravljati u odjeljku 5.

14 Imajte na umu da se neke od studija koje su izvijestile o rodnom razlikama u intuiciji ljudi u vezi slučajeva s trolejbusom nisu ponavljale, vidi Adleberg, Thompson i Nahmias 2015.

15 Jedan skup Abarbanelovih i Hauserovih misaonih eksperimenata uključivao je pet muškaraca na cesti. Životi ovih ljudi spašeni su od nadolazećeg kamiona žrtvovanjem života jednog čovjeka. U prvoj verziji ove vinjete to se postiže traženjem čovjeka da pređe cestu (AKCIJA). U drugoj verziji, nasuprot, muškarac nije upozoren na nadolazeći kamion (PROPUŠTANJE). Abarbanell i Hauser izvještavaju da ruralni podanici Maja nisu procjenjivali radnje koje su im predstavljene kao manje dopuštene u odnosu na njihove odgovarajuće propuste.

16 Najvažnije razlike između ovih skupina odnose se na težinu koju su subjekti pridavali moralnim preferencijama. Prvo, ispitanici iz istočnog klastera pripisivali su mnogo manju težinu poštediti mladih u odnosu na starije ljude od ispitanika iz drugih klastera. Drugi ispitanici iz istočnog klastera takođe su pripisali mnogo manju težinu poštediti ljudi visokog statusa. I treće, subjekti iz južnog klastera pripisali su mnogo manju težinu poštediti ljudi, a ne kućnih ljubimaca, a mnogo veću poštedu žena i fit osoba.

intuicije o određenim misaonim eksperimentima pojedini ljudi imaju i zašto. Međutim, da bi ovi rezultati imali veze s moralnim izjavama, načelima ili teorijama, potrebni su dodatni filozofski argumenti. Na primjer, zašto vjerovati da su emocije nepouzdana u donošenju moralnih sudova ili da određena količina različitosti potkopava naše moralne intuicije?

U nastavku ćemo apstrahovati od ovih temeljnijih filozofskih pitanja (vidi, npr. Berker 2009; Heinzelmann 2018; Kauppinen 2007; Nadelhoffer i Nahmias 2007); naš fokus će radije biti na načinima na koje su eksperimentalni etičari koristili misaone eksperimente. Konkretno, pokušavamo unaprijediti ovo područje istraživanja sugerisući da bi ono trebalo uključiti pet dodatnih vrsta istraživanja (koji su do sada imali manje pažnje): istraživanja (1) ilustrativnih i heurističkih misaonih eksperimenata, (2) misaoni eksperimenti širokog opsega, (3) strategije protiv predrasuda, (4) netipični misaoni eksperimenti i (5) intuicije filozofa o misaonim eksperimentima.

Ilustrativni i heuristički misaoni eksperimenti

Do sada se eksperimentalna etika usredsređivala gotovo isključivo na epistemičku funkciju etičkih misaonih eksperimenata. To je opet najočiglednije u slučaju Greeneovih pokušaja da opravda konsekvencijalizam (Greene 2008); ali to vrijedi i za sve druge studije o eksperimentalnoj etici spomenute gore (npr. Liao i sur. 2012; Wiegmann, Okan i Nagel 2012).¹⁷ Bez obzira na to jesu li se ove studije usredsredile na sadržaj, osjetljivost ili raznolikost intuicija testiranih osoba, njihov temeljni filozofski cilj uvijek je bio podržati ili potkopati naše opravdanje za držanje određenih etičkih iskaza, principa ili teorija.

Međutim, eksperimentalna etika također bi mogla pružiti vrijedan uvid u prikladnost ilustrativnih i heurističkih upotreba misaonih eksperimenata, testiranjem da li ti misaoni eksperimenti zaista ispunjavaju funkciju za koju se tvrdilo da je ispunjavaju. Postoji mnogo načina na koje se to može učiniti. Kao primjer, razmotrite Singerovo *jezero*. Pretpostavlja se da je ovaj misaoni eksperiment dobra ilustracija utilitarističkih argumenata o našim obavezama prema globalnom siromaštvu. Ako je ova pretpostavka tačna onda bi grupa učesnika kojima se predstavlja jezero i grupa učesnika kojima se prezentuju ti apstraktni utili-

tarni argumenti na kraju uglavnom trebali podržati iste moralne stavove o našim obavezama prema globalnom siromaštvu (u nedostatku bilo kakvog uvjerljivog alternativnog objašnjenja za divergenciju). Misaoni eksperiment se mogao smatrati samo ilustrativno efektinim u slučaju ovog rezultata; inače bi bio bez efekta.

Kao što je istaknuto u Odjeljku 2, etički misaoni eksperimenti prilično se često koriste u ilustrativne ili heurističke svrhe. Mi stoga predlažemo da buduća istraživanja eksperimentalne etike uzmu u obzir ovu činjenicu, te da te alternativne funkcije takođe stave na test.

Misaoni eksperimenti širokog opsega

Do sada je eksperimentalna etika također bila gotovo isključivo orijentisana na misaone eksperimente uskog područja primjene. Na primjer, kao što smo vidjeli, postoje brojne studije o *trolejbusu* (koja suprotstavljaju deontologiju konsekvencijalizmu; npr. Greene et al. 2001.; Huang, Greene i Bazerman 2019.; Liao et al. 2012.; Valdesolo i DeSteno 2006.) i sličnim scenarijima (koje su korištene za istraživanje intuicija o etici samovozećih automobila, moralnom značaju razlikovanja radnje/propusta i drugih specifičnih stavova, principa ili teorija, npr. Abarbanell i Hauser 2010; Awad i sur. 2018). Ovaj fokus omašuje kada se predstavlja cijeli niz misaonih eksperimenata u etici. Iznad smo utvrdili da neki od misaonih eksperimenata koje najčešće koriste etičari (kao što je *veo* ili *nepristrasni posmatrač*) imaju širok opseg, tj. mogu se primijeniti na niz različitih etičkih stavova, principa ili teorija.

Eksperimentalna etika bi mogla pružiti korisne informacije o vrstama moralnih stavova, principa i teorija koje ljudi podržavaju suočeni s misaonim eksperimentima širokog opsega. Na primjer, da li bi ljudi, smješteni iza "vela neznanja", zaista preferirali Rawlsova načela pravde nad utilitarizmom (vidi Bruner 2018; Frohlich, Oppenheimer i Eavey 1987; Frohlich i Oppenheimer 1993 za istraživanja iz perspektive eksperimentalne ekonomije)? Što je još važnije, empirijska istraživanja misaonih eksperimenata širokog opsega također bi mogla rasvijetliti prikladnost ovih misaonih eksperimenata (npr. Paulo i Pölzler 2020). Mogli bi istražiti koliko su misaoni eksperimenti širokog opsega efektivni u postizanju svog cilja (tj. u navođenju ljudi da usvoje "moralno stajalište" u svrhu opravdanja,

17 Da dodatno pojasnimo, iako su neki filozofi koristili trolejbus na heuristički način, a jezero na ilustrativan način (Odjeljak 2), empirijske studije su do sada isključivo testirale epistemičku funkciju ovih misaonih eksperimenata.

ilustracije ili heuristike); mogli bi istražiti koliko su ti misaoni eksperimenti osjetljivi na nebitne faktore kao što su redosljed ili uokvirivanje određenih informacija; i mogli bi istražiti u kojoj se mjeri efektivnost i rezultati misaonih eksperimenata razlikuju među različitim populacijama.¹⁸

Na drugom mjestu (Paulo i Pölzler 2020.) smo dali konkretne prijedloge kako testirati prikladnost *vela*. Na primjer, epistemička funkcija misaonog eksperimenta može se ispitati istraživanjem koje uključuje sljedeća dva uslova: (bez vela) stanje u kojem učesnici na običan način dolaze do moralnog suda; (sa velom) stanje u kojem se od učesnika najprije traži da zanemare svoj pol, rasu, prihode itd. Ljudi su uopšteno prilično pristrasni u donošenju moralnih sudova (vidi, npr. Bocian i Wojciszke 2014; DeScioli i sur. 2014). Dakle, ako se pokazalo da se sudovi u stanju sa velom statistički značajno ne razlikuju od sudova u stanju bez vela ili da sudovi u stanju sa velom ne pokazuju nižu korelaciju sa polom, rasom, prihodima učesnika itd., to bi sugerisalo da je veo neefektivan kao metoda opravdanja. Vjerovatno će omanuti na putu vođenja ljudi do manje pristrasnog gledišta.

Strategije protiv predrasuda

U posljednjem odjeljku vidjeli smo da su mnoga istraživanja eksperimentalne etike testirala osjetljivost naše moralne intuicije na nebitne faktore kao što su redosljed, uokvirivanje ili usputne emocije. Ove se informacije obično koriste u argumentima koji namjeravaju potkopati (pojedinačne) moralne izjave, principe ili teorije (npr. Greene 2008). Međutim, eksperimentalni etičari takođe bi mogli zauzeti konstruktivniji pristup koji je okrenut budućnosti i istražiti u kojoj mjeri i kako obični ljudi ili filozofi mogu biti “bez-predrasudni” u svojim odgovorima na etičke misaone eksperimente, tj. osposobljeni da prevladaju osjetljivost svoje moralne intuicije. na nebitne faktore.

Strategije koje bi mogle ublažiti uticaj nebitnih faktora na rasuđivanje ljudi istražene su u nekim nemoralnim kontekstima. Preliminarni dokazi iz ovih drugih područja istraživanja sugerišu da određene strategije zaista mogu značajno smanjiti pristrasnosti u nekoliko aspekata (Das-

gupta i Asgari 2004; Larrick 2008; Morewedge i sur. 2015). Iz ovih nalaza, kao i drugih psiholoških i filozofskih razmatranja, eksperimentalni etičari mogu izvesti hipoteze o tome kako “bez-pristrasnost” odgovara na etičke misaone eksperimente. Na primjer, mogli bi htjeti testirati kako povećanje svjesnosti kroz meditaciju utiče na sposobnost učesnika da postanu svjesni i suprotstave se uticaju usputnih emocija na njihove moralne sudove; ili da li vježbe namijenjene povećanju sposobnosti kognitivne refleksije ili objašnjenja prirode i učinaka pristrasnosti imaju bilo kakav takav efekat (za neka početna teorijska razmatranja i prijedloge o moralnoj bez-pristrasnosti vidjeti Herman 2020).

Netipični misaoni eksperimenti

Mnogi misaoni eksperimenti u etici dijele skup različitih karakteristika. Na primjer, prema Maccheryju (2017.), oni su neobični (npr. ljudi se rijetko nađu u okolnostima u kojima mogu spasiti pet života na račun jednog povlačenjem prekidača ili guranjem krupnog čovjeka s mosta); rastavljaju svojstva koja su inače obično snažno povezana (npr. korištenjem nasilja obično činimo više štete nego koristi, umjesto obrnuto); i uključuju filozofski irelevantne informacije (npr. moglo bi se tvrditi da je veličina čovjeka na pješačkom mostu irelevantna ili ometajuća).

Neki istraživači sugerišu da takve zajedničke karakteristike etičkih misaonih eksperimenata objašnjavaju zašto su intuicije ljudi o njima sklone uticaju nebitnih faktora (Bauman i sur. 2014; Macchery 2017). Karakteristike se takođe mogu okriviti za to što (neki) ljudi uopšte nemaju određene ili smislene intuicije o određenim misaonim eksperimentima (vidi, npr. MacIntyre 1981 i Sandel 1998 o velu). Mi potvrđujemo da su ova objašnjenja kontroverzna i ne podržavamo ih ovdje (za odgovore pogledajte, npr. Greene 2014; Schindler i Saint-Germier 2020). Međutim, pretpostavimo radi argumenta da se ispostavi da su tačni. To bi značilo da se filozofi, gdje je to moguće, bolje prebace na “atipične” misaone eksperimente: misaone eksperimente koji su, na primjer, uobičajeni, ne rastavljaju čvrsto povezana svojstva i ne uključuju filozofski irelevantne

18 Već su postojale neke studije o prikladnosti misaonih eksperimenata širokog opsega. Na primjer, Aguiar, Becker i Miller (2013.) usporedili su efektivnost *vela* s djelotvornošću drugih misaonih eksperimenata širokog opsega; i Bond i Park (1991.) i Chan (2005.) su proveli međukulturalno istraživanje *vela*. Međutim, kod Paula i Pölzlera (2020.) pokazujemo da takve studije — iako su fascinantne — obično ne daju onu vrstu podataka koja bi bila potrebna za stvaranje pouzdanih sudova i o prikladnosti misaonih eksperimenata širokog opsega.

informacije. Kao primjer takvog misaonog eksperimenta razmotrite sljedeću vinjetu iz (Schnall et al. 2008, 1107): “James ide na posao i razmišlja hoće li pješaciti 1½ milje ili će se voziti. Osjeća se lijeno i odlučuje da se vozi. Koliko vi lično smatrate da je Jamesova odluka moralna ili nemoralna?”¹⁹

Eksperimentalna etika do sada je uglavnom istraživala tipične misaone eksperimente poput *trolejbusa* (npr. opet Greene i sur. 2001; Liao i sur. 2012; Valdesolo i DeSteno 2006). Stoga, još jedan prijedlog za buduća istraživanja je sprovođenje testiranja u kojoj mjeri i na koji način su ti misaoni eksperimenti zaista uznemirujući. To se može postići tako što će se učesnicima prezentovati netipični, kao i tipični misaoni eksperimenti (za početne dokaze vidi Schindler i Saint-Germier 2020), mjerenjem maštovitog otpora (Kim, Kneer i Stuart 2018), traženjem verbalnih objašnjenja izbora odgovora i drugim mjerama (za teorijske rasprave o realističnim i maštovitim slučajevima vidjeti Stoner i Swartwood 2017; Shue 2006).

Intuicije filozofa

Neki čitaoci mogu posumnjati da su naša posljednja dva prijedloga korisna ili dobro utemeljena. Zašto pokušavati ograničiti irelevantne uticaje na misaone eksperimente (koristeći netipične verzije ili bez-prostrasnost ljudi) kada postoji podpopulacija koja uopšte nije sklona tim uticajima, naime (moralni) filozofi? Zapravo, zar se ne može tvrditi da su, s obzirom na njihovu veću stručnost (kao i druge činjenice o njima i njihovim istraživanjima), samo odgovori filozofa na misaone eksperimente važni za etiku i filozofiju generalno, tj. da su neposredna naučna istraživanja intuicija laika jednostavno filozofski irelevantna? (Kauppinen 2007; 2018; Williamson 2008)

Ovaj argument odražava ono što je postalo poznato kao “prigovor stručnosti” protiv eksperimentalne filozofije (za raspravu vidi, npr. Horvath 2010; Nado 2014; Egler i Ross 2018). Nejasno je u kojoj je mjeri ovaj prigovor uspješan. Početni dokazi iz nemoralnog konteksta sugerišu da filozofi zapravo mogu biti slično podložni učincima poretka, učincima okvira itd. kao i laici (npr. Macchery 2017; Schwitzgebel i Cushman 2012; Tobia, Buckwalter i Stich 2013). Ti su nalazi uglavnom potkrijepljeni nedav-

nom velikom studijom o moralnim intuicijama (Horvath i Wiegmann 2021). Konačno, takođe se može sumnjati da postoje dobri filozofski razlozi zbog kojih se samo intuicija filozofa smatra relevantnom (npr. Nadelhoffer i Nahmias 2007; Pözlner 2018; Sytsma i Livengood 2015).

Ipak, van eksperimentalne filozofije i dalje se često drži prigovora stručnosti. Stoga predlažemo da se za daljnje objašnjenje ovog prigovora – kao i činjenice da neki etičari samo misle da njihove moralne intuicije predstavljaju reprezentativne intuicije drugih filozofa, vidi Odjeljak 4 – buduća istraživanja eksperimentalne etike trebaju slijediti tragove drugih istraživanja eksperimentalne filozofije (vidi npr. gornje reference o stručnosti filozofa). Ne bi trebali testirati samo intuiciju laika već i filozofa (za neke eksperimentalne etičke studije čiji su uzorci već uključivali filozofe vidjeti Löhr 2019; Schwitzgebel i Rust 2013; za koristan pregled vidi Wiegmann, Horvath i Meyer 2020).

Zaključak

Eksperimentalni etičari istražuju tradicionalna etička pitanja netradicionalnim sredstvima, odnosno metodama empirijskih nauka. Studije na ovom području uvelike su koristile filozofske misaone eksperimente kao što su dobro poznati *trolejbus* slučajevi. Ipak, iz nekog razloga, specifična funkcija ovih misaonih eksperimenata u eksperimentalnoj etici malo je razmatrana. U ovom radu pokušali smo popuniti ovu prazninu. Najprije smo opisali funkciju etičkih misaonih eksperimenata, praveći razliku između epistemičke, ilustrativne i heurističke funkcije. Takođe smo pokazali da etičke misaone eksperimente ne treba klasifikovati samo prema njihovoj funkciji već i prema njihovom opsegu. Neki etički misaoni eksperimenti (kao što je *veo*) mogu se primijeniti na niz moralnih pitanja. Na temelju ovakvog razumijevanja misaonih eksperimenata istaknuli smo nekoliko načina na koje korištenje misaonih eksperimenata u eksperimentalnoj etici može biti filozofski relevantno. Takve nas studije mogu posebno informisati o sadržaju intuicija koje ljudi imaju o etičkim misaonim eksperimentima, osjetljivosti tih intuicija na nebitne faktore i njihovoj raznolikosti. Konačno, predložili smo da eksperimentalna etika proširi svoj istraživački program kako bi uključila istraživanja ilustrativnih i heu-

19 Mi shvatamo da će u testiranju određenih vrsta hipoteza biti teško ili nemoguće doći do potpuno tipičnih misaonih eksperimenata poput gore navedenog. Ipak, tipičnost dopušta stepene i često će biti moguće osmisliti misaone eksperimente na nešto tipičniji način (npr. jednostavno uklanjanjem filozofski irelevantnih informacija).

rističkih misaonih eksperimenata, misaonih eksperimenata širokog opsega, strategija odstranjivanja pristranosti, netipičnih misaonih eksperimenata i intuicija filozofa o misaonim eksperimentima. U svakom slučaju, budući da se eksperimentalna etika u velikoj mjeri oslanja na misaone eksperimente, povećani teorijski angažman s njihovom funkcijom i implikacijama vjerojatno će koristiti ovom području. Nadamo se da će ovaj rad pridonijeti promišljanju takvog angažmana.

(Prevela: Ana Galić mr)

Reference

- Abarbanell, Linda, and Marc D. Hauser. 2010. "Mayan Morality: An Exploration of Permissible Harms." *Cognition* 115 (2): 207–224. doi:10.1016/j.cognition.2009.12.007. [\[Crossref\]](#), [\[PubMed\]](#), [\[Web of Science *\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Aguiar, Fernando, Alice Becker, and Luis Miller. 2013. "Whose Impartiality? An Experimental Study of Veiled Stakeholders, Involved Spectators and Detached Observers." *Economics & Philosophy* 29 (2): 155–174. doi:10.1017/S0266267113000175. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science *\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Ahlenius, Henrik, and Torbjörn Tännsjö. 2012. "Chinese and Westerners Respond Differently to the Trolley Dilemmas." *Journal of Cognition and Culture* 12 (3–4): 195–201. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Allhoff, Fritz. 2012. *Terrorism, Ticking Time-Bombs, and Torture: A Philosophical Analysis*. Chicago: University of Chicago Press. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Appiah, Kwame Anthony. 2009. *Experiments in Ethics*. Cambridge, MA: Harvard University Press. [\[Google Scholar\]](#)
- Awad, Edmond, Sohan Dsouza, Richard Kim, Jonathan Schulz, Joseph Henrich, Azim Shariff, Jean-François Bonnefon, and Iyad Rahwan. 2018. "The Moral Machine Experiment." *Nature* 563 (7729): 59. doi:10.1038/s41586-018-0637-6. [\[Crossref\]](#), [\[PubMed\]](#), [\[Web of Science *\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Baier, Kurt. 1958. *The Moral Point of View: A Rational Basis of Ethics*. Ithaca: Cornell University Press. [\[Google Scholar\]](#)
- Bartels, Daniel M., and David A. Pizarro. 2011. "The Mismeasure of Morals: Antisocial Personality Traits Predict Utilitarian Responses to Moral Dilemmas." *Cognition* 121 (1): 154–161. doi:10.1016/j.cognition.2011.05.010. [\[Crossref\]](#), [\[PubMed\]](#), [\[Web of Science *\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Bauman, Christopher W., A. Peter McGraw, Daniel M. Bartels, and Caleb Warren. 2014. "Revisiting External Validity: Concerns About Trolley Problems and Other Sacrificial Dilemmas in Moral Psychology." *Social and Personality Psychology Compass* 8 (9): 536–554. doi:10.1111/spc3.12131. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Beitz, Charles R. 1999. *Political Theory and International Relations*. Princeton, NJ: Princeton University Press. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Berker, Selim. 2009. "The Normative Insignificance of Neuroscience." *Philosophy & Public Affairs* 37 (4): 293–329. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science *\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Berry, Thomas. 2016. "A Contractarian Approach to the Ethics of Genetic-Selective Abortion." *Journal of Law and the Biosciences* 3 (2): 395–403. doi:10.1093/jlb/lsw020. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science *\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Bocian, Konrad, and Bogdan Wojciszke. 2014. "Self-Interest Bias in Moral Judgments of Others' Actions." *Personality and Social Psychology Bulletin* 40 (7): 898–909. doi:10.1177/0146167214529800. [\[Crossref\]](#), [\[PubMed\]](#), [\[Web of Science *\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Bond, Doug, and Jong-Chul Park. 1991. "An Empirical Test of Rawls's Theory of Justice: A Second Approach, in Korea and the United States." *Simulation & Gaming* 22 (4): 443–462. doi:10.1177/1046878191224002. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science *\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Brock, Gillian. 2005. "Needs and Global Justice." *Royal Institute of Philosophy Supplements* 57 (September): 51–72. doi:10.1017/S1358246100009140. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Brown, James R. 1991. *The Laboratory of the Mind: Thought Experiments in the Natural Sciences*. New York: Routledge. [\[Google Scholar\]](#)
- Brun, Georg. 2017. "Thought Experiments in Ethics." In *The Routledge Companion to Thought Experiments*, edited by Michael T. Stuart, Yiftach Fehige, and James Robert Brown, 195–210. London: Routledge. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Bruner, Justin P. 2018. "Decisions Behind the Veil. An Experimental Approach." In *Oxford Studies in Experimental Philosophy*, Vol. 2, edited by Tania Lombrozo, Joshua Knobe, and Shaun Nichols, 167–180. Oxford: Oxford University Press. [\[Google Scholar\]](#)
- Campbell, Richmond, and Victor Kumar. 2012. "Moral Reasoning on the Ground." *Ethics* 122 (2): 273–312. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science *\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Cappelen, Herman. 2012. *Philosophy Without Intuitions*. Oxford: Oxford University Press. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Carens, Joseph H. 1987. "Aliens and Citizens: The Case for Open Borders." *The Review of Politics* 49 (2): 251–273. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Cath, Yuri. 2016. "Reflective Equilibrium." In *The Oxford Handbook of Philosophical Methodology*, edited by Herman Cappelen, Tamar Szabo Gendler, and John Hawthorne, 213–

230. Oxford: Oxford University Press. [\[Google Scholar\]](#)
- Celikates, Robin. 2012. "Der Schleier des Nichtwissens." In *Philosophische Gedankenexperimente*, edited by Georg W. Bertram, 229–235. Ditzingen: Reclam. [\[Google Scholar\]](#)
- Chan, Ho Mun. 2005. "Rawls' Theory of Justice: A Naturalistic Evaluation." *Journal of Medicine and Philosophy* 30 (5): 449–465. doi:10.1080/03605310500253022. [\[Taylor & Francis Online\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Christen, Markus, Carel van Schaik, Johannes Fischer, Markus Huppenbauer, and Carmen Tanner, eds. 2014. *Empirically Informed Ethics: Morality Between Facts and Norms*. Heidelberg: Springer. doi:10.1007/978-3-319-01369-5_1. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Cohnitz, Daniel. 2005. *Gedankenexperimente in der Philosophie*. Paderborn: mentis. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Copp, David. 1998. "Equality, Justice, and the Basic Needs." *Necessary goods: Our Responsibilities to Meet others needs: The moral importance of Meeting needs*, edited by Gillian Brock, 113–133. Lanham, MD: Rowman & Littlefield. [\[Google Scholar\]](#)
- Dasgupta, Nilanjana, and Shaki Asgari. 2004. "Seeing Is Believing: Exposure to Counterstereotypic Women Leaders and Its Effect on the Malleability of Automatic Gender Stereotyping." *Journal of Experimental Social Psychology* 40 (5): 642–658. doi:10.1016/j.jesp.2004.02.003. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- DeScioli, Peter, Maxim Massenkoff, Alex Shaw, Michael Bang Petersen, and Robert Kurzban. 2014. "Equity or Equality? Moral Judgments Follow the Money." *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences* 281 (1797): 2014–2112. doi:10.1098/rspb.2014.2112. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Deutsch, Max. 2015. *Myth of the Intuitive*. Cambridge, MA: MIT Press. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Doris, John M., and Alexandra Plakias. 2008. "How to Argue About Disagreement: Evaluative Diversity and Moral Realism." In *Moral Psychology. The Cognitive Science of Morality: Intuition and Diversity*, edited by Walter Sinnott-Armstrong, 2, 303–331. Cambridge, MA: MIT Press. [\[Google Scholar\]](#)
- Dreier, Douglas. 2017. "Rawls on Abortion: Adapting His Theory of Justice to the Controversy." *Episteme; Rivista Critica Di Storia Delle Scienze Mediche E Biologiche* 20 (1): 36–49. [\[Google Scholar\]](#)
- Egler, Miguel, and Lewis D. Ross. 2018. "Philosophical Expertise Under the Microscope." *Synthese* 197: 1077–1098. doi:10.1007/s11229-018-1757-0. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Elster, Jakob. 2011. "How Outlandish Can Imaginary Cases Be?" *Journal of Applied Philosophy* 28 (3): 241–258. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Foot, Philippa. 1967. "The Problem of Abortion and the Doctrine of Double Effect." *Oxford Review* 5: 5–15. [\[Google Scholar\]](#)
- Foot, Philippa. 2003. *Moral Dilemmas*. Oxford: Clarendon Press. [\[Google Scholar\]](#)
- Francis, Kathryn B., Charles Howard, Ian S. Howard, Michaela Gummerum, Giorgio Ganis, Grace Anderson, and Sylvia Terbeck. 2016. "Virtual Morality: Transitioning from Moral Judgment to Moral Action?" *PLOS ONE* 11 (10): 1–22. doi:10.1371/journal.pone.0164374. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Francis, Kathryn B., Sylvia Terbeck, Raluca A. Briazu, Agi Haines, Michaela Gummerum, Giorgio Ganis, and Ian S. Howard. 2017. "Simulating Moral Actions: An Investigation of Personal Force in Virtual Moral Dilemmas." *Scientific Reports* 7 (1): 1–11. doi:10.1038/s41598-017-13909-9. [\[Crossref\]](#), [\[PubMed\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Fraser, Ben, and Marc Hauser. 2010. "The Argument from Disagreement and the Role of Cross-Cultural Empirical Data." *Mind & Language* 25 (5): 541–560. doi:10.1111/j.1468-0017.2010.01400.x. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Frohlich, Norman, and Joe A. Oppenheimer. 1993. *Choosing Justice: An Experimental Approach to Ethical Theory*. Berkeley: University of California Press. [\[Google Scholar\]](#)
- Frohlich, Norman, Joe A. Oppenheimer, and Cheryl L. Eavey. 1987. "Laboratory Results on Rawls's Distributive Justice." *British Journal of Political Science* 17 (1): 1–21. doi:10.1017/S0007123400004580. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Fuller, Lon L. 1949. "The Case of the Speluncean Explorers." *Harvard Law Review* 62 (4): 616–645. doi:10.2307/1336025. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Manuela, Maurizio Vergari, Patrizio Pasqualetti, Sara Marcegaglia, Francesca Mameli, Roberta Ferrucci, Simona Mrakic-Sposta, et al. 2010. "Brain Switches Utilitarian Behavior: Does Gender Make the Difference?" *PLOS ONE* 5 (1): e8865. doi:10.1371/journal.pone.0008865. [\[Crossref\]](#), [\[PubMed\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Gähde, Ulrich. 2000. "Zur Funktion ethischer Gedankenexperimente." In *Wirtschaftsethische Perspektiven V: Methodische Ansätze, Probleme der Steuer- und Verteilungsgerechtigkeit, Ordnungsfragen*, edited by Wulf Gaertner, 183–206. Berlin: Duncker & Humblot. [\[Google Scholar\]](#)
- Gaus, Gerald, and John Thrasher. 2016. "Rational Choice and the Original Position: The (Many) Models of Rawls and Harsanyi." In *The Original Position*, edited by Timothy Hinton, 39–58. Cambridge: Cambridge University Press. [\[Google Scholar\]](#)
- Gendler, Tamar. 2000. *Thought Experiment*. New York: Routledge. [\[Google Scholar\]](#)

- Gendler, Tamar. 2011. *Intuition, Imagination, and Philosophical Methodology*. Oxford: Oxford University Press. [[Google Scholar](#)]
- Ghelfi, Eric, Cody D. Christopherson, Heather L. Urry, Richie L. Lenne, Nicole Legate, Mary Ann Fischer, Fieke M. A. Wagemans, et al. 2020. "Reexamining the Effect of Gustatory Disgust on Moral Judgment: A Multilab Direct Replication of Eskine, Kacinek, and Prinz (2011)." *Advances in Methods and Practices in Psychological Science* 3 (1): 3–22. doi:10.1177/2515245919881152. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Gold, Natalie, Andrew Colman, and Briony Pulford. 2014. "Cultural Differences in Responses to Real-Life and Hypothetical Trolley Problems." *Judgment and Decision Making* 9 (1): 65–76. [[Web of Science *](#)], [[Google Scholar](#)]
- Gordon, Robert M. 1995. "Sympathy, Simulation, and the Impartial Spectator." *Ethics* 105 (4): 727–742. [[Crossref](#)], [[Web of Science *](#)], [[Google Scholar](#)]
- Greene, Joshua D. 2008. "The Secret Joke of Kant's Soul." In *Moral Psychology*, edited by Walter Sinnott-Armstrong, 3, 35–80. Cambridge, MA: MIT Press. [[Google Scholar](#)]
- Greene, Joshua D. 2013. *Moral Tribes: Emotion, Reason, and the Gap Between Us and Them*. New York: Penguin Press. [[Google Scholar](#)]
- Greene, Joshua D. 2014. "Beyond Point-and-Shoot Morality: Why Cognitive (Neuro)Science Matters for Ethics." *Ethics* 124 (4): 695–726. [[Crossref](#)], [[Web of Science *](#)], [[Google Scholar](#)]
- Greene, Joshua D., R. Brian Sommerville, Leigh E. Nystrom, John M. Darley, and Jonathan D. Cohen. 2001. "An fMRI Investigation of Emotional Engagement in Moral Judgment." *Science* 293 (5537): 2105–2108. [[Crossref](#)], [[PubMed](#)], [[Web of Science *](#)], [[Google Scholar](#)]
- Häggqvist, Sören. 1996. *Thought Experiments in Philosophy*. Stockholm: Almqvist & Wiksell. [[Google Scholar](#)]
- Harris, J. 1987. "QALYfying the Value of Life." *Journal of Medical Ethics* 13 (3): 117–123. [[Crossref](#)], [[PubMed](#)], [[Web of Science *](#)], [[Google Scholar](#)]
- Harsanyi, John C. 1975. "Can the Maximin Principle Serve as a Basis for Morality? A Critique of John Rawls's Theory." *The American Political Science Review* 69 (2): 594–606. doi:10.2307/1959090. [[Crossref](#)], [[Web of Science *](#)], [[Google Scholar](#)]
- Heinzelmann, Nora. 2018. "Deontology Defended." *Synthese* 195: 5197–5216. doi:10.1007/s11229-018-1762-3. [[Crossref](#)], [[Web of Science *](#)], [[Google Scholar](#)]
- Herman, Mark. 2020. "Towards Enhancing Moral Agency through Subjective Moral Debiasing per Idealized Subjective Morality." [https://www.researchgate.net/publication/336872346_Towards_Enhancing_Moral_Agency_thro](https://www.researchgate.net/publication/336872346_Towards_Enhancing_Moral_Agency_through_Subjective_Moral_Debiasing_per_Idealized_Subjective_Morality)
- ugh Subjective Moral Debiasing per Idealized Subjective Morality. [[Google Scholar](#)]
- Horowitz, Tamara, and Gerald J. Massey. 1991. "Introduction." In *Thought Experiments in Science and Philosophy*, edited by Tamara Horowitz and Gerald J. Massey, 1–28. Lanham, MD: Rowman & Littlefield. [[Google Scholar](#)]
- Horvath, Joachim. 2010. "How (Not) to React to Experimental Philosophy." *Philosophical Psychology* 23 (4): 447–480. doi:10.1080/09515089.2010.505878. [[Taylor & Francis Online](#)], [[Web of Science *](#)], [[Google Scholar](#)]
- Horvath, Joachim. 2015. "Thought Experiments and Experimental Philosophy." In *The Palgrave Handbook of Philosophical Methods*, edited by Chris Daly, 386–418. Basingstoke: Palgrave Macmillan. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Horvath, J., and A. Wiegmann. 2021. "Intuitive Expertise in Moral Judgments." *Australasian Journal of Philosophy*. doi:10.1080/00048402.2021.1890162. [[Taylor & Francis Online](#)], [[Google Scholar](#)]
- Huang, Karen, Joshua D. Greene, and Max Bazerman. 2019. "Veil-of-Ignorance Reasoning Favors the Greater Good." *Proceedings of the national academy of sciences*, November. <https://doi.org/10.1073/pnas.1910125116>. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Jackson, Frank. 1998. *From Metaphysics to Ethics: A Defence of Conceptual Analysis*. Oxford: Oxford University Press. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Johnson, David J., Felix Cheung, and M. Brent Donnellan. 2014. "Does Cleanliness Influence Moral Judgments?" *Social Psychology* 45 (3): 209–215. doi:10.1027/1864-9335/a000186. [[Crossref](#)], [[Web of Science *](#)], [[Google Scholar](#)]
- Jollimore, Troy. 2018. "Impartiality." In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, edited by Edward N. Zalta. Winter 2018. Metaphysics Research Lab, Stanford University. <https://plato.stanford.edu/archives/win2018/entries/impartiality/>. [[Google Scholar](#)]
- Kahane, Guy. 2015. "Sidetracked by Trolleys: Why Sacrificial Moral Dilemmas Tell Us Little (or Nothing) About Utilitarian Judgment." *Social Neuroscience* 10 (5): 551–560. doi:10.1080/17470919.2015.1023400. [[Taylor & Francis Online](#)], [[Web of Science *](#)], [[Google Scholar](#)]
- Kamm, Frances M. 1992. *Creation and Abortion: A Study in Moral and Legal Philosophy: An Essay in Moral and Legal Philosophy*. Oxford: Oxford University Press. [[Google Scholar](#)]
- Kamm, Frances M. 2007. *Intricate Ethics: Rights, Responsibilities, and Permissible Harm*. Oxford: Oxford University Press. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Kamm, Frances M. 2011. "In Search of the Deep Structure of Morality." In *Conversations on Ethics*, edited by Alex Voorhoeve, 15–40. Oxford: Oxford University Press. [[Google Scholar](#)]

- Kauppinen, Antti. 2007. "The Rise and Fall of Experimental Philosophy." *Philosophical Explorations* 10 (2): 95–118. [[Taylor & Francis Online](#)], [[Google Scholar](#)]
- Kauppinen, Antti. 2018. "Who's Afraid of Trolleys?" In *Methodology and Moral Philosophy*, edited by Jussi Suikkanen and Antti Kauppinen, 49–72. New York: Routledge. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Kim, Hanna, Markus Kneer, and Michael T. Stuart. 2018. "The Content-Dependence of Imaginative Resistance." In *Advances in Experimental Philosophy of Aesthetics*, edited by Florian Cova and Sébastien Réhault, 143–165. London: Bloomsbury. [[Google Scholar](#)]
- Knobe, Joshua. Forthcoming. "Philosophical Intuitions are Surprisingly Stable Across both Demographic Groups and Situations." *Filozofia Nauki*. [[Google Scholar](#)]
- Knobe, Joshua, and Shaun Nichols, eds. 2008. *Experimental Philosophy*. Vol. 1. Oxford: Oxford University Press. [[Google Scholar](#)]
- Knobe, Joshua, and Shaun Nichols, eds. 2014. *Experimental Philosophy*. Vol. 2. Oxford: Oxford University Press. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Knobe, Joshua, and Shaun Nichols. 2017. "Experimental Philosophy." In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, edited by Edward N. Zalta. Winter 2017. Metaphysics Research Lab, Stanford University. <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/experimental-philosophy/>. [[Google Scholar](#)]
- Korsgaard, Christine M. 2008. "The General Point of View: Love and Moral Approval in Hume's Ethics." In *The Constitution of Agency: Essays on Practical Reason and Moral Psychology*, 263–301. Oxford: Oxford University Press. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Kung, Peter. 2016. "Thought Experiments in Ethics." In *Knowledge Through Imagination*, edited by Amy Kind and Peter Kung, 227–246. Oxford: Oxford University Press. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Landy, Justin F., and Geoffrey P. Goodwin. 2015. "Does Incidental Disgust Amplify Moral Judgment? A Meta-Analytic Review of Experimental Evidence." *Perspectives on Psychological Science* 10 (4): 518–536. doi:10.1177/1745691615583128. [[Crossref](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Lanteri, Alessandro, Chiara Chelini, and Salvatore Rizzello. 2008. "An Experimental Investigation of Emotions and Reasoning in the Trolley Problem." *Journal of Business Ethics* 83 (4): 789–804. doi:10.1007/s10551-008-9665-8. [[Crossref](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Larrick, R. P. 2008. "Debiasing." In *Blackwell Handbook of Judgment and Decision Making*, edited by Derek J. Koehler and Nigel Harvey, 316–338. Malden, MA: John Wiley & Sons. [[Google Scholar](#)]
- Liao, S. Matthew. 2016. *Moral Brains: The Neuroscience of Morality*. Oxford: Oxford University Press. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Liao, S. Matthew, Alex Wiegmann, Joshua Alexander, and Gerard Vong. 2012. "Putting the Trolley in Order: Experimental Philosophy and the Loop Case." *Philosophical Psychology* 25 (5): 661–671. doi:10.1080/09515089.2011.627536. [[Taylor & Francis Online](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Liberto, Hallie. 2017. "Species Membership and the Veil of Ignorance: What Principles of Justice Would the Representatives of All Animals Choose?" *Utilitas* 29 (3): 299–320. doi:10.1017/S0953820816000315. [[Crossref](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Löhr, Guido. 2019. "The Experience Machine and the Expertise Defense." *Philosophical Psychology* 32 (2): 257–273. doi:10.1080/09515089.2018.1540775. [[Taylor & Francis Online](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Ludwig, Kirk. 2017. "Thought Experiments and Experimental Philosophy." In *The Routledge Companion to Thought Experiments*, edited by Michael T. Stuart, Yiftach Fehige, and James Robert Brown, 385–405. London: Routledge. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Lütge, Christoph, Hannes Rusch, and Matthias Uhl, eds. 2014. *Experimental Ethics: Toward an Empirical Moral Philosophy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Machery, Edouard. 2017. *Philosophy Within Its Proper Bounds*. Oxford: Oxford University Press. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Machery, Edouard, Ron Mallon, Shaun Nichols, and Stephen Stich. 2004. "Semantics, Cross-Cultural Style." *Cognition* 92 (3): 1–12. doi:10.1016/j.cognition.2003.10.003. [[Crossref](#)], [[PubMed](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Machery, Edouard, Stephen Stich, David Rose, Amita Chatterjee, Kaori Karasawa, Noel Struchiner, Smita Sirkker, Naoki Usui, and Takaaki Hashimoto. 2017. "Gettier Across Cultures." *Noûs* 51 (3): 645–664. doi:10.1111/nous.12110. [[Crossref](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- MacIntyre, Alasdair C. 1981. *After Virtue: A Study in Moral Theory*. Notre Dame: University of Notre Dame Press. [[Google Scholar](#)]
- Mikhail, John. 2011. *Elements of Moral Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Miščević, Nenad. 2017. "Thought Experiments in Political Philosophy." In *The Routledge Companion to Thought Experiments*, edited by Michael T. Stuart, Yiftach Fehige, and James Robert Brown, 153–170. London: Routledge. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]

- Morewedge, Carey K., Haewon Yoon, Irene Scopelliti, Carl W. Symborski, James H. Korris, and Karim S. Kassam. 2015. "Debiasing Decisions: Improved Decision Making With a Single Training Intervention." *Policy Insights from the Behavioral and Brain Sciences* 2 (1): 129–140. doi:10.1177/2372732215600886. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Nadelhoffer, Thomas, and Eddy Nahmias. 2007. "The Past and Future of Experimental Philosophy." *Philosophical Explorations* 10 (2): 123–149. doi:10.1080/13869790701305921. [\[Taylor & Francis Online\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Nado, Jennifer. 2014. "Philosophical Expertise." *Philosophy Compass* 9 (9): 631–641. doi:10.1111/phc3.12154. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Norton, John D. 1996. "Are Thought Experiments Just What You Thought?" *Canadian Journal of Philosophy* 26 (3): 333–366. doi:10.1080/00455091.1996.10717457. [\[Taylor & Francis Online\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Paulo, Norbert. 2018. "In Search of Greene's Argument." *Utilitas* 31 (1): 38–58. doi:10.1017/S0953820818000171. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Paulo, Norbert. 2020. "Moral Intuitions Between Higher-Order Evidence and Wishful Thinking." In *Higher-Order Evidence and Moral Epistemology*, edited by Michael Klenk, 54–77. London: Routledge. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Paulo, Norbert, and Jan Christoph Bublitz, eds. 2020. *Empirische Ethik: Grundlagentexte aus Psychologie und Philosophie*. Originalausgabe. Berlin: Suhrkamp. [\[Google Scholar\]](#)
- Paulo, Norbert, and Thomas Pözlner. 2020. "X-Phi and Impartiality Thought Experiments: Investigating the Veil of Ignorance." *Diametros* 17 (May): 72–89. doi:10.33392/diam.1499. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Petrinovich, Lewis, and Patricia O'Neill. 1996. "Influence of Wording and Framing Effects on Moral Intuitions." *Ethology and Sociobiology* 17 (3): 145–171. doi:10.1016/0162-3095(96)00041-6. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Petrinovich, Lewis, Patricia O'Neill, and Matthew Jorgensen. 1993. "An Empirical Study of Moral Intuitions: Toward an Evolutionary Ethics." *Journal of Personality and Social Psychology* 64 (3): 467–478. doi:10.1037/0022-3514.64.3.467. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Pogge, Thomas. 1988. "Rawls and Global Justice." *Canadian Journal of Philosophy* 18 (2): 227–256. doi:10.1080/00455091.1988.10717175. [\[Taylor & Francis Online\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Pözlner, Thomas. 2018. *Moral Reality and the Empirical Sciences*. London: Routledge. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Raphael, D. D. 2007. *The Impartial Spectator: Adam Smith's Moral Philosophy*. Oxford: Oxford University Press. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Rawls, John. 2001. *Justice As Fairness: A Restatement*, edited by Erin Kelly. Cambridge, MA: The Belknap Press. [\[Google Scholar\]](#)
- Reiman, Jeffrey. 2007. "Being Fair to Future People: The Non-Identity Problem in the Original Position." *Philosophy & Public Affairs* 35 (1): 69–92. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Rowlands, Mark. 2009. *Animal Rights: Moral Theory and Practice*. 2nd ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan. doi:10.1057/9780230245112. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Sandel, Michael J. 1998. *Liberalism and the Limits of Justice*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Sauer, Hanno. 2018. *Debunking Arguments in Ethics*. New York: Cambridge University Press. [\[Crossref\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Schindler, Samuel, and Pierre Saint-Germier. 2020. "Are Thought Experiments 'Disturbing'? The Case of Armchair Physics." *Philosophical Studies* 177: 2671–2695. doi:10.1007/s11098-019-01333-w. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Schnall, Simone, Jennifer Benton, and Sophie Harvey. 2008. "With a Clean Conscience: Cleanliness Reduces the Severity of Moral Judgments." *Psychological Science* 19 (12): 1219–1222. doi:10.1111/j.1467-9280.2008.02227.x. [\[Crossref\]](#), [\[PubMed\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Schnall, Simone, Jonathan Haidt, Gerald L. Clore, and Alexander H. Jordan. 2008. "Disgust as Embodied Moral Judgment." *Personality & Social Psychology Bulletin* 34 (8): 1096–1109. [\[Crossref\]](#), [\[PubMed\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Schwitzgebel, Eric, and Fiery Cushman. 2012. "Expertise in Moral Reasoning? Order Effects on Moral Judgment in Professional Philosophers and Non-Philosophers." *Mind and Language* 27 (2): 135–153. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Schwitzgebel, Eric, and Joshua Rust. 2013. "The Moral Behavior of Ethics Professors: Relationships Among Self-Reported Behavior, Expressed Normative Attitude, and Directly Observed Behavior." *Philosophical Psychology* 27 (3): 1–35. [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Seidel, Angelika, and Jesse Prinz. 2013. "Mad and Glad: Musically Induced Emotions Have Divergent Impact on Morals." *Motivation and Emotion* 37 (3): 629–637. doi:10.1007/s11031-012-9320-7. [\[Crossref\]](#), [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Shue, Henry. 1978. "Torture." *Philosophy & Public Affairs* 7 (2): 124–143. [\[Web of Science[®]\]](#), [\[Google Scholar\]](#)
- Shue, Henry. 2006. "Torture in Dreamland: Disposing of the

- Ticking Bomb.” *Case Western Reserve Journal of International Law* 37 (2): 231–239. [[Google Scholar](#)]
- Singer, Peter. 1972. “Famine, Affluence, and Morality.” *Philosophy & Public Affairs* 1 (3): 229–243. [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Singer, Peter. 2005. “Ethics and Intuitions.” *The Journal of Ethics* 9 (3–4): 331–352. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Singer, P., J. McKie, H. Kuhse, and J. Richardson. 1995. “Double Jeopardy and the Use of QALYs in Health Care Allocation.” *Journal of Medical Ethics* 21 (3): 144–150. doi:10.1136/jme.21.3.144. [[Crossref](#)], [[PubMed](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Sinnott-Armstrong, Walter. 2008. “Framing Moral Intuitions.” In *Moral Psychology: The Neuroscience of Morality*, 2 edited by Walter Sinnott-Armstrong, 47–76. Cambridge, MA: MIT Press. [[Google Scholar](#)]
- Skulmowski, Alexander, Andreas Bunge, Kai Kaspar, and Gordon Pipa. 2014. “Forced-Choice Decision-Making in Modified Trolley Dilemma Situations: A Virtual Reality and Eye Tracking Study.” *Frontiers in Behavioral Neuroscience* 8. doi:10.3389/fnbeh.2014.00426. [[Crossref](#)], [[PubMed](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Sorensen, Roy A. 1992. *Thought Experiments*. New York: Oxford University Press. [[Google Scholar](#)]
- Stoner, Ian, and Jason Swartwood. 2017. “Fanciful Examples.” *Metaphilosophy* 48 (3): 325–344. doi:10.1111/meta.12234. [[Crossref](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Strohming, Nina, Richard L. Lewis, and David E. Meyer. 2011. “Divergent Effects of Different Positive Emotions on Moral Judgment.” *Cognition* 119 (2): 295–300. doi:10.1016/j.cognition.2010.12.012. [[Crossref](#)], [[PubMed](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Sütfeld, Leon R., Richard Gast, Peter König, and Gordon Pipa. 2017. “Using Virtual Reality to Assess Ethical Decisions in Road Traffic Scenarios: Applicability of Value-of-Life-Based Models and Influences of Time Pressure.” *Frontiers in Behavioral Neuroscience* 11: 1–2. doi:10.3389/fnbeh.2017.00122. [[Crossref](#)], [[PubMed](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Sytsma, Justin, and Jonathan Livengood. 2015. *The Theory and Practice of Experimental Philosophy*. Peterborough: Broadview Press. [[Google Scholar](#)]
- Thomson, Judith Jarvis. 1971. “A Defense of Abortion.” *Philosophy and Public Affairs* 1 (1): 47–66. [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Thomson, Judith Jarvis. 1976. “Killing, Letting Die, and the Trolley Problem.” *The Monist* 59 (2): 204–217. [[Crossref](#)], [[PubMed](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Tobia, Kevin, Wesley Buckwalter, and Stephen Stich. 2013. “Moral Intuitions: Are Philosophers Experts?” *Philosophical Psychology* 26 (5): 629–638. [[Taylor & Francis Online](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Toni, Adleberg, Morgan Thompson, and Eddy Nahmias. 2015. “Do Men and Women Have Different Philosophical Intuitions? Further Data.” *Philosophical Psychology* 28 (5): 1–27. doi:10.1080/09515089.2013.878834. [[Taylor & Francis Online](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Valdesolo, Piercarlo, and David DeSteno. 2006. “Manipulations of Emotional Context Shape Moral Judgment.” *Psychological Science* 17 (6): 476–477. [[Crossref](#)], [[PubMed](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Waldron, Jeremy. 1986. “John Rawls and the Social Minimum.” *Journal of Applied Philosophy* 3 (1): 21–33. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Walsh, Adrian. 2011. “A Moderate Defence of the Use of Thought Experiments in Applied Ethics.” *Ethical Theory and Moral Practice* 14 (4): 467–481. [[Crossref](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Weinberg, Jonathan M., Shaun Nichols, and Stephen Stich. 2001. “Normativity and Epistemic Intuitions.” *Philosophical Topics* 29 (1–2): 429–460. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Wiegmann, Alex, Joachim Horvath, and Karina Meyer. 2020. “Intuitive Expertise and Irrelevant Options.” In *Oxford Studies in Experimental Philosophy*, Vol. 3, edited by Tania Lombrozo, Joshua Knobe, and Shaun Nichols, 275–310. Oxford: Oxford University Press. [[Google Scholar](#)]
- Wiegmann, Alex, Yasmina Okan, and Jonas Nagel. 2012. “Order Effects in Moral Judgment.” *Philosophical Psychology* 25 (6): 813–836. doi:10.1080/09515089.2011.631995. [[Taylor & Francis Online](#)], [[Web of Science](#)], [[Google Scholar](#)]
- Williams, Jeremy. 2015. “Public Reason and Prenatal Moral Status.” *The Journal of Ethics* 19 (1): 23–52. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]
- Williamson, Timothy. 2008. *The Philosophy of Philosophy*. Malden, MA: Wiley-Blackwell. [[Google Scholar](#)]
- Wolf, Stephan, and Cameron Dron. 2015. “Intergenerational Sharing of Non-Renewable Resources: An Experimental Study Using Rawls’s Veil of Ignorance.” Constitutional Economics Network. Working Paper Series ISSN No. 2193-7214. [[Google Scholar](#)]
- Zamzow, Jennifer L., and Shaun Nichols. 2009. “Variations in Ethical Intuitions.” *Philosophical Issues* 19 (1): 368–388. doi:10.1111/j.1533-6077.2009.00164.x. [[Crossref](#)], [[Google Scholar](#)]